

me turmenta: / be faitz semblant qu'en l'ort vostre' ha pro menta!».

És un vers que s'ha d'entendre crípticament com dient: «*Amor, ad uig m'havíeu mès e-l goig*: 'oh amor: m'havíeu girat el goig en cansament' (en fatiga, en enuig=*ujar* 'fatigar') (67/92.15) veg. el comentari de la meva ed. de Cerverí; vers que no entenem gaire o gens Jeanroy, *ARom.* xxiii, 19, ni Riquer en llurs comentaris, i l'escriba del ms. no gaire més, car ell separa *amor aduix*. De tota manera és clar que al peu de la lletra diu: m'heu posat marduix en un ram de meravelles (flor que s'anomenava *gatg* = *goig*); recordem també que el marduix es pren popularment com a símbol de la persona astuta i enganyosa, en aquelles famoses dites proverbials: «del marduix, l'amor en fuig» i «et conec herbeta, que et diuen marduix!». Així ho he sentit jo a dir des de noiet a la meva àvia (c. 1911), a la mare etc., com un retret.

Més tard trobem «romanf --- hisop, eufràsia, *moraduix*, sàlvia, julivert ---» en l'enumeració que fa Eiximenis d'herbes aromàtiques en què abunda l'Horta de València en el *Regiment de la Cosa Pública* (NCL, 26.26); «*moradux* o *majorana*: amaracus, majorana», OPou (*TbPu.*, 50). En una vella cançó popular: «*Àngeleta*, véa a l'hort, despedeix-te de las plantas / i també del *moraduix* que cada dia 'l regavas», MilàF (*Romancerillo*, 336).¹ «*Marduxí*, *mardux*: Reseda aragonesa Lesc. et Pard.», Serradell (*Sota Terra, Cl. Munt. Tssa.*, 135); «*marduix*, *moradu(i)x* cat., *moradux* bal.», JTeixidor (*Flora Farm.*), en *DAG.*, *marduix* *DFa.*; *merlús* PnaVic (*DAG.*).

L'antic *moraduix* es manté a Mall. i Alt Pall.: a Manyanet (Flamicell) m'ensenyaven *moradúit bört* i, aclarint-ho: *moradúitš* (1957); a Orient *morədúš* explicat (potser amb abast imprecís) «orenga» (1963), Mallorca; és vulgar allà usar *moraduixos* figuradament per 'diners' (*BDLC* vii, 41, cf. cita d'això en Tomàs Aguiló, *AlcM*). Entre els moros espanyols es troba *mardadúš* en el granadí *PAlc.*, *murdadúš* en el nostre Abenbeclarix (c. 1106) i una d'aqueixes dues formes ja en l'any 961. Per a més detalls veg. *ALMORADUJ* (*DCEC/DECH*).

DERIV.: *Marduixí*.

¹ Cançó recollida pel seu germà gran Pau Milà (vol. Pujol-Puntí), que en recollia a Bna. i a llur Penedès nadiu, potser més aviat en aquest, car ja figurava en l'ed. de 1853 (n.º 51), si bé allí posa *marduixé*, el qual, però, deu ser err. tip. per *marduixet*, que és com diu, en l'altra ed., que està escrit en «la seva font».

MARE, del ll. MATER, MATRIS, id. □ 1.ª doc.: orígens.

«Con Blanquerna e aquells qui'l seguien foren fora de la ciutat, Blanquerna pregà son pare e sa mare e ls altres senyors que se'n tornassen; mas Aloma respòs que ella no-s partiria de Blanquerna --- Ah, Aloma, qui sots mare e dona de mi! —dix Blanquerna—. Bé podets pensar que no és nulla cosa qui sia en mon poder romàs, mas seguir la volentat d'Aquell qui a mi ha

enamorat ---», Lull (*Bl.*, NCL. i, 79.20, 81.5); «Sàpies que la tua mu<1>ler Anna t'enfantarà fi<1>la, e apelar-l'as Maria --- e axí con ela nex de mare exorca, meravellosament, enaxí serà d'ela engenrat lo Fil de l'Altíssim», *VidesR*, 195v2; «aquest pleyt venc denant l'Apostolí, sí que nostra mare, la reyna dona Maria, anà a la cort de Roma per mantenir son dret», *Jau-me I* (*Cròn.*, § 4, Ag., 11.7f.).

La forma *mare* ha estat resultat normal del ll. MATER segons la llei fonètica: *LleuresC*, 184, 186, 187, 306; així en tot el territori de la llengua, fins arran del límit occità i castellà; un tractament com l'oc. -ir- (cf. *ib.*, 188, n. 7), no es troba ni en les més altes valls pallareses i rosselloneses; amb dues petites excepcions, en parlars nòrdics de transició: *máirə* en el Nord del Capcir (Formiguera, Puigbalador, 1960), *mái* a Benasc, 1965: «tu may me ha donau coca» (Ferraz, 77), forma que es prolonga pel gascò limítrof (d'Aran etc.) i l'alt-aragonès (Plan de Gistau, 1965).

Poques accs. translaticies. 'Matriu', ja en les *VidesR*: «quant s'avia lo ventre se<n>yat e la mare, mantenen tot laniment ---», traduïnt «cum os stomachum que signaret et matricis dolorem --- leniret ---» (f.º 55r1, veg. nota 11); «e no t'oblíde / que'l metge mana, / per viure sana / la jove plena / --- / --- la bresca / --- / cové li tallen: / si no, no hi fallen / de mares mals / paroximals / --- / mil passions / ---», *JRoig* (*Spill*, 6209); *AlcM* en cita testimonis en tres textos dels Ss. xiv i xv; hi havia l'aforisme d'herbolària medical «l'hisop, posa la mare a lloc»; i afegeix Carreta (*Barbr.*, p. 262) que a Bna. a fi del S. xix s'anomenava *mal de mare* l'histerisme, i hi havia unes peces de vaixel·la que en deien «cassoletes de mal de mare».

Partint de la idea metafòrica de 'refugi protector' es diu, en els jocs infantils, a Mall., *tocar mare* per 'anar a parar' (*BDLC* x, 30). En qüestions d'aigües, *mare* s'ha aplicat a diverses nocions relatives a l'origen, a la branca principal o al lloc que abraça el corrent: per a *mare d'aigües*, veg. *CostManc.* ii, s.v.; la *mare del molí* («mola») degué ser el punt d'origen del canal que el movia i després el canal mateix, ja en el S. x: «venditores sumus de ipsa mola --- cum suo exiò et regressiò et sua superposita, de fundo *matris* usque ad capud *matris*» en un doc. pallarès de 981 (Saurí, V. d'Assua, Abadal, *Cort. Pall. i Ribag.*, n.º 263). *Sèquia mare* molt estès pertot, del Ross. al P. Val., i ja en el S. xiv: «com --- sia estat hordenat --- que les céquies, axí *mares* com altres, que ---», Tortosa a. 1340 (*BABL* xi, 393); avui, per exemple, a Algemesí la *sèquia mare* és la que, provinent de Cadenes, alimenta l'almarjal (creec que és la que l'IGC anomena de St. Onofre, 3.º 15 × 39.º 12).

D'aquí ve també la *mare dels rius* i altres corrents pel llit en què van conduïts, metàfora que en català ja devia existir a l'Edat Mitjana [*mare del riu*: alveus», *DTO*. 1647] i que retrobem en els llenguatges veïns; en el Gave d'Ossau distingien la *major may*, perquè desbordant-se sovint —eixint de *mare*—, havia format petits llits secundaris paral·lels, i així marcaven una partió de termes comunals: «lo diit gave totz temps se-